

BOSNA I HERCEGOVINA I EVROPSKA UNIJA - INTEGRACIONI PROCES

Alisa Salkić, MA, email: alisa.salkic@gmail.com
Prof. dr. sc. Rajko Kasagić, email: prof.rajko.kasagic@gmail.com
Internacionalni univerzitet Travnik, Bosna i Hercegovina

Sažetak: Razvijenu privredu u svijetu karakteriše vrlo dinamična struktura promjene, kako u proizvodnji tako i u tržišnoj poziciji pojedinih zemalja. Privredna kretanja u svijetu bila su praćena bržim rastom svjetske trgovine nego rasta proizvodnje. Stoga, svaka država nastoji da nađe svoje mjesto u međunarodnoj podijeli rada i zadovoljavajuću tržišnu poziciju, mada se dominacija industrijski razvijenih zemalja ne dovodi u pitanje. Na integraciju privrednih teritorija pojedinih država značajnu ulogu ima diplomatija. Bosna i Hercegovina ima politički i ekonomski interes za ulazak u članstvo Evropske unije, pa je već počela da koristi sredstva Evropske unije prema programima, na temelju Okvirnog sporazuma između Evropske unije i Bosne i Hercegovine. Pisanje dobrog projekta za ekonomski razvoj svodi se na zanat. Metodologija koja je usvojena u EU 90-ih godina prošlog stoljeća zasniva se na Metodologiji koju su koristili Amerikanci 60-ih godina prošlog stoljeća, čija je baza bila analiza logičkog okvira ili logička matrica. Ulaganje sredstava iz fondova Evropske unije ima namjeru da stvori konkurentnu privredu BiH za Jedinstveno (unutrašnje) tržište Evropske unije. Međutim, ekonomska saradnja je samo jedan i to „prvi stub“ evropskog integracionog procesa. Značajan korak u razvoju spoljopolitičke saradnje i bezbjednosti ostvaren je u Maastrichtskom ugovoru uvođenjem „drugog stuba“ u okviru Evropske unije. Dakle, Maastrichtski ugovor spoljnoj politici je priključio segment bezbjednosti, što su države članice dužne da aktivno i bezrezervno podržavaju.

Ključne riječi: tržište, fondovi za razvoj, spoljna politika, bezbjednost, pravosudna saradnja

BOSNIA AND HERZEGOVINA AND THE EUROPEAN UNION - INTEGRATION PROCESSES

Abstract: The developed economy in the world is characterized by a very dynamic structure of change, both in production and in the market position of individual countries. Economic trends in the world have been accompanied by faster growth in world trade than growth in production. Therefore, each state seeks to find its place in the international division of labor and a satisfying market position, although domination of industrially developed countries is not called into question. Diplomacy plays an important role in the integration of the economic territories of certain countries. Its importance is of particular importance for economic, but also for political integration in Europe and the European Union. Bosnia and Herzegovina has a political and economic interest in joining the EU, and has already started to use the European Union funds for programs, based on the Framework Agreement between the European Union and Bosnia and Herzegovina. Writing a good project for economic development comes down to the craft. The methodology adopted in the EU in the 1990s was based on the methodology used by Americans in the 1960s, whose basis was the analysis of the logical framework or logical matrix. Investing funds from EU funds aims to create a competitive BiH economy for the Union's (internal) market. However, economic cooperation is only one and "first pillar" of the European integration process. A significant step in the development of foreign policy cooperation and security has been achieved in the Maastricht Treaty by the introduction of the "second pillar" within the European Union. Thus, the Maastricht Treaty to Foreign Policy has incorporated the security segment, which Member States are obliged to actively and unreservedly support.

Key words: market, development funds, foreign policy, security, judicial cooperation

1. PROCES TRANZICIJE

U zemljama istočnog lagera privreda je bila planska. Naučni socijalizam . podrazumijevao je utvrđivanje potreba čovjeka prema čemu je planirana proizvodnja. Smatralo se da je besmisleno govoriti o socijalizmu gdje su robnonovčani odnosi. Na takav stav Kaucki je odgovorio da su robnonovčani odnosi osnov za napredak svake privrede. Tamo gdje nema robnonovčanih odnosa, po njemu, to je varvarski socijalizam⁴⁷⁹. Mađarska je 1968. godine sistem centralne privrede reformisala sistemom decentralizovanog planiranja privrednih procesa⁴⁸⁰. I druge zemlje Istočnog lagera su izvršile promjenu postojeće ekonomske centralne planske privrede. Njihov razvoj u procesu tranzicije bio je različit. Taj razvitak je obilježen stabilizovanjem, ali i raskorakom pod uticajem potrebnih reformi i privatizacije (prodaja ili darovanje). Radikalizacija promjene planske privrede počela je 1989. godine. Državno vlasništvo je zamijenjeno privatnim, tržište i cijene još uvijek su imali tvrdo ograničenje proračuna umjesto mekog ograničenja. Napuštanje klasičnog socijalističkog sistema može biti označen kao posljedica radikalnih reformi svojstvenih obilježja klasičnog socijalističkog sistema i početak tranzicionog procesa. Prilikom promjene privrednog sistema morao se mijenjati i pravni sistem, a takođe je bilo potrebno prilagođavanje i na drugim nivoima: višestranačka demokratija, građanski pravni sistem, tržišna privreda⁴⁸¹. Na privrednom nivou započela je promjena sa centralno upravljačke privrede na tržišnu privredu. Na nivou ponašanja morao se vanjsko upravljanje privrednim subjektima zamijeniti samoupravljanjem prema vlastitim potrebama. Negativne posljedice tranzicije uslovljene su samim socijalističkim sistemom, odnosno „teretom prijašnjeg sistema“⁴⁸². U tranzicionim zemljama različiti su faktori, specifični za svaku zemlju, koji imaju snažan uticaj na razvojnu sposobnost jedne zemlje. Među bitne uticajne faktore ubrajaju se: istorijsko iskustvo tržišne privrede i demokratskim sistemom, iskustvo s reformama, stepen industrijalizacije tranzicije zemlje i prethodna privredna saradnja sa privrednim subjektima država tržišne privrede. S tog stanovišta SFR Jugoslavija je imala najbolje uslove za pridruživanje Evropskoj uniji, uz uvođenja novih mjera demokratizacije i tržišne privrede, što su iskoristile Republika Slovenija i Republika Hrvatska. Tranzicione zemlje Republika Mađarska i Češka Republika su između dva svjetska rata prikupili prva iskustva sa tržišnoprivrednim i demokratskim sistemom, koja su se pozitivno odrazila na tranzicioni proces. Prostorna blizina sa zemljama tržišne privrede dalo je bitnu prednost tim zemljama u tranziciji. To su Poljska, Mađarska i Češka Republika koje raspolažu istorijski sraslim vezama sa slobodnim tržišnim ekonomijama, kao naprimjer Austrije i Njemačke. Mađarska je pokazala da je korjenitim reformama iz osamdesetih godina započela dalekosežnu liberalizaciju i demokratizaciju na privrednom nivou te poticaj razvoju u devedesetim godinama. Na isti način aktivnost je vodila Republika Slovenija. Postojao je široki konsenzus o ciljevima tranzicije i izgradnje države na političkom i pravnom nivou. Pri tome su ostali specifični faktori svake zemlje: istorijski, geografski i kulturni uslovi kao značajni i karakteristični za tu zemlju. Kao primjer može se uzeti i Republika Slovačka. U toj zemlji su ekonomski rezultati reformskih mjera bili sasvim pozitivni: mali procenat nezaposlenosti, dobra stopa privrednog rasta i relativno ujednačeni proračun. Međutim

⁴⁷⁹ Rajko Kasagić i Alisa Salkić, *Osnovi prava i poslovno prava*, (Travnik 2015), 198.

⁴⁸⁰ Helmut Leibold, *Wirtschafts – und Gesellschaftssystem im Vergleich*, (Stuttgart 1988), 140.

⁴⁸¹ Walter Eucken, *Grundsatz der Wirtschaftspolitik*, (Auflage, Tübingen 1967), 21. Prema ovom autoru postoji ne samo ekonomska međuzavisnost, nego i međuzavisnost ekonomskog poretka sa svim ostalim oblicima života.

⁴⁸² Ulrich Thiessen, *Aspects of Transition to Market Economies in Eastern Europe*, (Newcastle upon Tyne 1994), 90.

Evropska unija je osudila nedemokratski poredak (autoritativnu politiku predsjednika države). Zbog toga Slovačka je bila isključena iz kruga kandidata za pristup. Ograničenje je ukinuto 1998. godine pošto je nova vlada temeljno promijenila politički kurs ka demokratizaciji društva. Evropska unija je 1993. godine Ugovor o pridruživanju, koji se zove Sporazum za Evropu, ponudila zemljama istočne i centralne Evrope, koje su ulazile u tranziciju tržišne privrede i pluralističke demokratije. Ovaj Sporazum potpisale su neke države u tranziciji 1996. godine⁴⁸³.

2. BOSNA I HERCEGOVINA NA PUTU KA EVROPSKOJ UNIJI

Bosna i Hercegovina kao država ima specifičnu strukturu vlasti. Podijeljena je na dva entiteta i nekoliko kantona u entitetu FBiH. Svi oni imaju visok stepen samostalnosti u vršenju tri ključne funkcije vlasti: zakonodavna, izvršna i sudska. Uz to Bosna i Hercegovina je pod protektoratom Ujedinjenih Nacija zbog čega nemože samostalno donositi odluke, pa ni odluke o ekonomskoj integraciji. Uslov za učlanjenje u Evropsku uniju je slobodna država, bez protektorata, sa slobodnim demokratskim izborima organa vlasti, u skladu sa normama Univerzalne deklaracije o pravima čovjeka. Na spoljnu politiku i unutrašnje odnose u BiH ima veliki uticaj Visoki predstavnik imenovan od strane Savjeta Ujedinjenih Nacija. Demokratstvo društvo u BiH može se postepeno stvarati prolazeći kroz nekoliko faza. U prvoj fazi Evropska unija bi trebala da preuzme savjetodavnu ulogu u BiH u skladu sa načelima svog pravnog sistema i stvaranjem uslova da se ostvare sva tri stuba. To bi značilo da se ukine Kancelarija Visokog predstavnika. U drugoj fazi učvrstiti bezbjednost u Zemlji i uvesti vladavinu prava sa potpunom samostalnosti pravosudnog sistema. U trećoj fazi organi vlasti morali bi preuzeti potpunu odgovornost za ekonomski prosperitet zemlje uz uvažavanje svih mjera o unutrašnjoj i spoljnoj bezbjednosti na koje insistira Evropska unija date u prvoj i drugoj fazi. Primarni cilj Bosne i Hercegovine je punopravno članstvo u Evropskoj uniji. Za taj cilj postoji opšti koncenzus javnih i društvenih subjekata unutar Bosne i Hercegovine. Cilj je moguće postići ako se uspostave putevi i metodi ostvarivanja tog cilja. Veliki naponi moraju biti uloženi na poboljšanje i unapređenje bosanskohercegovačke ekonomije kako bi se postigao društveni bruto proizvod na 1991. godinu. Na osnovu podataka današnjeg društvenog bruto proizvoda u BiH može se govoriti o ratnoj šteti od 50 milijardi USA dolara⁴⁸⁴, jer je društveni bruto proizvod per capita zbog rata pao 60%⁴⁸⁵. Disproporciju u

⁴⁸³ Od kada je Evropska unija ponudila Ugovor o pridruživanju nekim zemljama u tranziciji, do 1. maja 2004. godine uslove za punopravno članstvo su ispunile: Letonija, Litvanija, Estonija, Poljska, Slovačka, Slovenija, Češka, Malta, Kipar i Mađarska, koje su zvanično 1. maja postale članice Evropske unije. Uslove koje zemlje u tranziciji moraju da ispunjavaju postavljani su slijedećim pitanjima: slobodan promet robe; slobota prometa usluga; sloboda kretanja radne snage; sloboda prometa kapitala: preduzetničko pravo; jednakost u konkurenciji privrednika; poljoprivreda; regionalna politika; ribarstvo; saobraćaj; poreska politika; ekonomska i monetarna unija; statistika; zapošljavanje; energetika; industrijska politika; mala i srednja preduzeća; nauka i istraživanje; obrazovanje i školstvo; telekomunikacija; kultura i audiovizuelni mediji; životna sredina; zaštita potrošača; pravosuđe i unutrašnja pitanja; carinska unija; spoljnopolički odnosi; zajednička spoljna i bezbjednosna politika; finansijska kontrola; finansije i budžet; funkcionalnost institucija i ostalo. Od postavljenih 31 pitanja zemlje u tranziciji su ispunile: Estonija – 19, Poljska – 16, Slovačka – 20, Češka – 19, Mađarska – 22, Kipar – 22, Letonija – 16, Litvanija – 18, Slovačka – 19, Bugarska – 10, Rumunija – 7. Uslove za pridruživanje nisu ispunile Bugarska i Rumunija, pa je to pitanje odloženo do 2007. godine, Rajko Kasagić, *Pravo Evropske unije*, (Banja Luka, 2005), 141.

⁴⁸⁴ Ilija Džombić, *Ekonomska diplomatija Bosne i Hercegovine*, (Univerzitet za poslovni inženjering i menadžment, Banja Luka 2008), 46.

⁴⁸⁵ *Ibid*; 48.

ekonomskom razvoju ispravlja Evropski fond za regionalni razvoj uklanjajući nejednakosti učešćem u razvoju i strukturnom prilagođavanju regiona koji zaostaje u privrednom razvoju kao i preobraćanju industrijskih regiona sa prevaziđenom privrednom strukturom.

Učešće BiH u procesu stabilizacije i pridruživanja, preuzete su odgovornosti u ispunjavanju obaveza koji se tiču ekonomske, političke i pravne stabilizacije kroz proces postepene integracije u Evropsku uniju sa ciljem dobijanja punopravnog članstva. U tom cilju Evropska unija počinje realizaciju ovih obaveza osnivanjem posebnih fondova za ulaganje u zemlje zapadnog Balkana. Pozitivna ocjena i preporuka Evropske komisije o otpočinjanju pregovora uslijedila je 25. oktobra, 2005. godine. Potpisivanje Sporazuma o pridruživanju i njegova realizacija zavisi o ispunjavanju uslova koji su postavljeni pred njenim organima vlasti, prvenstveno od pune saradnje za predpristupnu pomoć. Postavljeni uslovi za zemlje u tranziciji nisu jednostavni, ali su mogući i lako ostvarljivi sa dodatnim naporom svrsishodnim korištenjem sredstava Evropske unije koji se nude prema pripremljenim programima.

3. RAZLOZI EKONOMSKE INTEGRACIJE I KORIŠTENJE FONDOVA EVROPSKE UNIJE

Međunarodnu ekonomsku situaciju karakteriše konkretno tržište na kojem se urušavaju tradicionalna, vremenska i geografska ograničenja. Usljed stvaranja novih ekonomskih odnosa, a pogotovo novih tržišnih odnosa proizvodi i usluge se internacionalizuju i izlaze iz nacionalnih okvira, što ima za posljedicu otvaranja nacionalnih granica i integracija ekonomskog i političkog karaktera⁴⁸⁶. Zajednička trgovinska politika Evropske unije se zasniva na jedinstvenim načelima u pogledu izmjena carina, zaključivanja carinskih i trgovinskih sporazuma, izjednačavanja mjera liberalizacije politike izvoza, kao i mjera trgovinske zaštite, kao što su one koje treba donijeti u slučaju dampinga i subvencija⁴⁸⁷. Dakle, jedinstveno evropsko tržište omogućava postepeno stapanje nacionalnih tržišta država članica u jedinstveno tržište, u kome će vladati isti uslovi za preduzimanje svih oblika ekonomskih aktivnosti za sve tržišne subjekte bez obzira za njihov domicil ili nacionalnu pripadnost. Uspostavljanje i funkcionisanje jedinstvenog tržišta zavisi od ostvarivanja slobode kretanja robe, radne snage, kapitala i vršenja usluga, odnosno od uspjeha u otklanjanju svih zabrana i barijera u međusobnoj trgovini država članica.

Smetnje koje su se u međuvremenu pojavile između država članica u funkcionisanju jedinstvenog tržišta Komisija Evropske unije je u Bijeloj knjizi grupisala u fizičke, tehničke i poreske prepreke. Utvrđeno je da je tržište Evropske unije (tada Evropske ekonomske zajednice) fizički ili različitim standardima za pojedine robe. Otuda je uspostavljanje unutrašnjeg tržišta zahtijevalo usklađivanje pravnih i drugih propisa od strane članica u cilju uklanjanja postojećih prepreka i zabrane uvođenja novih barijera u međusobnoj trgovini između država članica. Zato je uvođenje jedinstvenog tržišta obuhvatilo veliku pravnu regulativu. Donošenje propisa sekundarnog karaktera od strane komunitarnih organa u vidu uputstava usklađivani su uslovi privređivanja u svim državama članicama.

⁴⁸⁶ Evropska unija je najveća trgovinska sila u svijetu. U toj oblasti nastupa „jedna država“. Tokom procesa integracije, Unija je dobila ekskluzivno pravo utvrđivanja ekonomske politike svih zemalja članica, Vujo Vukmirica, *Ekonomska i monetarna integracija Evrope*, (Banja Luka 2005), 1007.

⁴⁸⁷ Član 133 pod tačkom 1 Ugovora iz Nice kojim je promijenjen član 113 Osnivačkog rimskog ugovora.

4. UTICAJ JEDINSTVENOG (UNUTRAŠNJEG) TRŽIŠTA NA EKONOMSKE ODNOSI EVROPSKE UNIJE I TREĆIH DRŽAVA

Uspostavljanjem jedinstvenog tržišta za države članice Evropske unije značilo je zatvaranje ekonomskih granica za njihove robe i usluge. Članice Evropske unije imale su međusobnu slobodu kretanja robe i vršenja usluga, a u odnosu na robe i usluge država članica uvedene su jedinstvene carinske tarife. Da bi se izjednačile sa tržišnim uslovima koji su obezbijeđeni trgovinskim društvima jedinstvenog tržišta, privrednicima domiciliranim izvan izvan tog tržišta, njihove vlade su morale priznavati stimulativne mjere, bar u visini uvoznih carina država članica Evropske unije. To je bilo teško uskladiti naročito zbog izvoznog deficita u odnosu na razmjenu roba i usluga sa državama koje pripadaju jedinstvenom tržištu Evropske unije. Unija je proklamovala svoj trgovinski identitet strogim reciprocitetom u svojim trgovinskim odnosima sa trećim državama. To je moguće ostvariti bilateralnim ili multilateralnim sporazumima između država nečlanica i Evropske unije ukoliko nisu smetnje član 113 i član 228 Ugovora o osnivanju kojim je Evropska unija zadržala isključivu nadležnost u vođenju trgovinske politike prema trećim državama.

Prethodno izloženom treba dodati da su pojedine zemlje Evrope (zemlje izvan tržišne privrede), u minulom vremenu, bile na listi zabrane izvoza strateške robe iz zemalja razvijene tehnologije⁴⁸⁸. Kontrolu izvoza strateških proizvoda vrši Koordinacioni komitet za višestruku kontrolu izvoza - COCOM. Kontrola se odnosila na izvoz strateške tehnologije i proizvoda u države Istočnog bloka i bivše SFRJ. Zabrana izvoza strateške robe iz zemalja razvijene tehnologije uticale su na konkurentnost nastupa privrednih subjekata sa sjedištem u državama izvan jedinstvenog tržišta Evropske unije. Ako tome dodamo uvođenje ekonomskih sankcija pojedinim zemljama u tranziciji, onda su jasni razlozi ekonomske nesposobnosti privrednih subjekata tih zemalja da konkurentno učestvuju na jedinstvenom tržištu Evropske unije⁴⁸⁹. Potrebna su dodatna i znatna ulaganja u privredu ekonomskog prostora bivše SFRJ radi približavanja uslova privređivanja privrednih subjekata članicama Evropske unije. Nisu potrebna ulaganja samo u savremenu tehnologiju ili mašine, nego i u obuku kadrova, naučna istraživanja i ispitivanje tržišta.

Jedinstveno tržište Evropske unije ima utvrđene standarde i svaka evropska država koja ima namjeru da postane članica Evropske unije mora se postepeno prilagođavati tim standardima. Tehnološki razvoj članica Evropske unije određuje okvire poslovne saradnje privrednika geografskog prostora Evrope.

5. POLOŽAJ BOSNE I HERCEGOVINE – KORIŠTENJE FONDOVA EVROPSKE UNIJE

Suočena sa novim tržišnim pravilima ekonomija Bosne i Hercegovine se naslazi u nezavidnom položaju. Ratna dešavanja koja su razorila ekonomiju i privredu, tehnološka zastarjelost, nepostojanje jasnih ekonomskih i političkih ciljeva imaju nepredvidivu ekonomsku poziciju Bosne i Hercegovine, pogotovo ako se posmatraju zadati ekonomski i pravni okviri, a koje je potrebno ispuniti u procesu pristupanja Evropskoj uniji. Evropske

⁴⁸⁸ Velika Britanija je na osnovu uredbe o strateškoj robi br. 983 od 1967. god. uvela sistem kontrole strateških proizvoda. Uredba je propisivala da niko u Velikoj Britaniji ne može stranim vladama, drugim organima vlasti, ili pravnim i fizičkim licima izvoziti robu koja se nalazi na teritoriji Zemlje i koja je Uredbom proglašena strateškim proizvodom, Aleksandar Ćirić i Predrag Cvetković, *Međunarodno trgovinsko pravo*, (Niš 2001), 57.

⁴⁸⁹ "Zlo činiti od zla se braniti" nije opravdano (Njegoš) – niti sa ekonomskog niti političkog stanovišta.

države nisu bile ništa manje pošteđene od posljedica Drugog svjetskog rata, ali su to prevazišle sredstvima Maršalovog plana, ulaganjem od strane Amerike, radi stvaranja sposobne tržišne privrede zapadnoevropskih zemalja, a zatim osnivanjem evropskih ekonomskih integracionih cjelina: Evropska zajednica za uglj i čelik, Evropska zajednica za atomsku energiju i Evropska ekonomska zajednica, koje su se formalno spojile 1. jula 1967. godine u jedinstvenu cjelinu Evropsku zajednicu (European Community).

Evropska unija je kroz različite programe pomoći počela 1991. godine da ulaže sredstva na zapadni Balkan. Putem nekoliko programa: GARDS, ISPA i SAPARD na zapadni Balkan je uložila 6,8 milijardi eura. Njih je Evropska unija transformisala u novi instrument predpristupne pomoći – IPA, otvoren za države kandidate, te države procesa stabilizacije i pridruživanja.

Prema podacima Direkcije za evropske integracije, BiH je u periodu 2007. do 2013. sudjelovala sa 24 programa i to na temelju Okvirnog sporazuma između Evropske unije i Bosne i Hercegovine. Evropska komisija u BiH, u okviru programa IPA, stavila je na raspolaganju 11,5 milijardi eura za navedeno vrijeme. Sredstva od 550 miliona eura su namijenjena za pomoć tranziciji i izgradnji institucija i preko granična regionalna saradnja. Preostala sredstva su namijenjena za regionalni razvoj, razvoj ljudskih potencijala i ruralni razvoj koja će BiH moći koristiti tek sa sticanjem statusa zemlje kandidata za prijem u EU⁴⁹⁰. Iz IPA programa BiH institucije mogu koristiti još dva programa pomoći: Taix i Tveining. Taix je instrument za pomoć u usklađivanju i primjeni zakonodavstva EU. U okviru Twinning programa zemlje korisnice mogu dobiti pomoć eksperata, koji radi na nekom projektu u određenoj instituciji, koji trebaju dati konkretne rezultate u oblasti *acquisa* – pravne stečevine Evropske unije, a usmjereni su na uspostavljanje odnosa između sadašnjih i budućih članica EU.

U oblasti obrazovanja BiH može koristiti nekoliko fondova, a jedan od najznačajnijih je Erasmus mundus. Namjena ovog programa je unapređenje kvaliteta visokog obrazovanja i međukulturalnog razumijevanja.

Program podrazumijeva dodjelu stipendija za postdiplomske studije, partnerstvo visokoobrazovanih institucija, razmjena iskustava... Korisnici programa su studenti, visokoobrazovane institucije, profesori, naučnici, te privatne i javne institucije koje se bave visokim obrazovanjem. Program Basileus, koji je također dio programa Erasmus mundus, podstiče mobilnost studenata i naučnika iz zemalja zapadnog Balkana u Evropsku uniju i obratno. To je prilika za studiranje na nekom od evropskih univerziteta, posebno za studente postdiplomskih i doktorskih studija, ali i doktore iz oblasti poljoprivrede, arhitekture, urbanizma, planiranja, prava, jezika, matematike, informatike, prirodnih nauka, psihologije, socijalnih nauka.

Program Tempus je plan mobilnosti studenata evropskih univerziteta i podrška modernizaciji obrazovanja u mnogim zemljama pa i zapadnog Balkana. Ostvarivanje ovog cilja vrši se finansiranjem zajedničkih projekata u okviru kojih je moguće modernizirati i distribuirati nove nastavne planove, metode i materijale, modernizirati rukovođenje i upravljanje institucijama visokog obrazovanja. Drugi dio pomoći odnosi se na strukturalne mjere koje doprinose jačanju i reformi institucija i sistema visokog obrazovanja, poboljšanja njegovog kvaliteta i usklađenost sa obrazovnim sistemom u Evropskoj uniji.

⁴⁹⁰ *Kako iskoristiti Evropske fondove*, Business, 130, (2012), 20.

Ulaganje u obrazovni sistem je radi unapređivanje naučnog znanja i vlastitih naučnih radnika. Zato Evropa za trećinu povećava ulaganja za naučna istraživanja. Evropska unija, u isto vrijeme pokušava da povuče naučnike iz zemalja „trećeg svijeta“⁴⁹¹.

Sredstva Evropske unije mogu se koristiti na osnovu projekata izrađeni prema pravilima Evropske unije. Ideje moraju da odgovaraju cilju programa iz kojeg se traži finansiranje. U projektu se mora navesti šta se želi ostvariti, koliko će koštati izvođenje projekta, ko će biti odgovoran za realizaciju projekta i kakvi rezultati se očekuju. Važno je kojom hemijskom olovkom se potpisuje aplikacija. Neki podnosioci projekta su dobijali negativan odgovor jer su dijelove teksta popune (odgovora) upitnika potpisivali crnom hemijskom olovkom, a prizna se potpis samo plavom. Namjena fondova nije ostvarivanje profita, ali se iz tih sredstava mogu razvijati unutrašnji kapaciteti preduzeća, obrazovanje zaposlenih, modernizacija poslovanja, marketing. Cilj je povećanje konkurentnosti preduzeća na tržištu, što kasnije neminovno dovodi do generiranja profita za vlasnika preduzeća.

6. SPOLJNA POLITIKA I BEZBJEDNOST

Saradnja država članica u spoljnoj politici uvedena je kao element produbljavanja saradnje, zajedno sa širenjem evropskih zajednica uključujući Veliku Britaniju, Irsku i Dansku. Prvobitni naziv koji je dat ovoj aktivnosti je „Evropska politička saradnja“, stim što su riječ „politička“ koristila ministarstva inostranih poslova da bi napravili razliku između onoga što smatraju „visokom politikom“, od pitanja kao što je ekonomija. Francuska je, u vrijeme De Gola, insistirala na tome da politička saradnja bude ne samo međuvladina, već i strogo odvojena od Evropske zajednice.

Politička saradnja je postigla jednu bitnu stvar, kada su države članice stavile ljudska prava na dnevni red Konferencije o bezbjednosti i saradnji u Helsinkiju 1975. godine. Diplomatski predstavnici država članica su konačno razvili način saradnje koji su kasnije rezultirali mnogim zajedničkim stavovima, u odnosu na druge zemlje, kao i sa Ujedinjenim nacijama. Francuska je bila spremna do 1985. godine da prihvati ideju da Evropska politička saradnja bude bliže Evropskoj zajednici, što je učinjeno Jedinštenim evropskim aktom. Ovaj akt je konkretnije regulisao saradnju država članica u spoljnoj politici. Njime se navodi da države članice „nastoje“ da formulišu i primjenjuju „evropsku spoljnu politiku“ o čemu će se međusobno informisati i savjetovati⁴⁹².

Značajan korak u razvoju spoljnopoličke saradnje i bezbjednosti ostvaren je u Mastrihtu ugovorom uvođenjem „drugog stuba“ u okviru Evropske unije. Mogućnost ujedinjenja Njemačke uznemirilo je Francusku, koja se plašila da bi ujedinjena Njemačka mogla ugroziti francuskonjemačko partnerstvo i krenuti u samostalnu politiku prema Istoku. Kao što je zajednička valuta promovisana da bi Njemačka bila vezana za Evropsku uniju, tako bi i zajednička spoljna politika i bezbjednost vezala Njemačku za Uniju. Zato su predsjednik Francuske i kancelar Njemačke predložili, 1990. godine, da međuvladina konferencija o „političkoj uniji“ ide paralelno sa konferencijom o ekonomskoj i monetarnoj uniji. Rezultat te

⁴⁹¹ U svjetskim razmjerima Evropska unija znatno zaostaje u odnosu na SAD u oblasti naučnoistraživačkog rada. U prvoj polovini XX vijeka većina Nobelovih nagrada ostalo je na Starom kontinentu. Od početka primjene Nobelove nagrade (1901), dodijeljeno je 672 nagrade, od čega je 284, odnosno 42,2% pripalo Amerikancima. Nasučna otkrića su usko povezana sa sredstvima koja se ulažu u naučnoistraživački razvoj. Amerika svake godine za istraživanja odvaja 270 milijardi dolara – 150 milijardi više nego Evropa. Svake godine seli se oko 90.000 naučnika iz Evrope za Ameriku, koji sve češće dobijaju Nobelovu nagradu, Vujo Vukmirica, *Ekoinomska i monetarna integracija Evrope*, (Banja Luka, 2005), 106 i 107.

⁴⁹² Vidi član 30 Jedinštenog evropskog akta.

saradnje između Njemačke i Francuske bio je „drugi stub“ za zajedničku spoljnu i bezbjednosnu politiku.

Mastrihtskim ugovorom spoljna politika je data u mnogo čvršćim konturama, priključujući segment bezbjednosti, što su države članice dužne da „aktivno i bezrezervno podržavaju u duhu odanosti i međusobne saradnje“⁴⁹³. Zajedničku spoljnu i bezbjednosnu politiku treba sprovesti sistematskom saradnjom i zajedničkom akcijom u skladu sa načelom solidarnosti⁴⁹⁴. Sistemska saradnja se zasniva na konsultovanju i zauzimanju zajedničkih stavova i koordiniranoj akciji. O zajedničkoj akciji odlučuje Savjet Evropske unije na osnovu smjernica Evropskog parlamenta. Kada donese takvu odluku Savjet mora da utvrdi obim, ciljeve i trajanje takve akcije, kao i sredstva, postupke i uslove za njeno sprovođenje.

Evropska unija obezbjeđuje svoju „nezavisnost i integritet“ što uslovljava jedinstvenu odbranu radi očuvanja slobode i nezavisnosti njenih članica. Stoga širenje Unije je prevashodno uslovljeno sposobnošću i spremnošću eventualnih članica da prihvate njezine ciljeve, prvenstveno u spoljnoj politici i bezbjednosti. Time će se unaprijed utvrditi koliko su zainteresovane države za članstvo u Evropsku uniju spremne da slijede zacrtani put, a to je: sistemska saradnja država članica povodom bilo kojeg pitanja od opšteg značaja, o preuzimanju zajedničkih akcija radi zajedničke odbrane koja je integralni dio razvoja Evropske unije. Svoju zajedničku odbranu Evropska unija razvija jačanjem „evropskog stuba Atlanskog pakta“, mada postepeno ulazi u aktivnosti stvaranja svojih odbranbenih snaga koju ideju su započeli da realizuju francuski predsjednik Mitteran i njemački kancelar Helmut Kol sa sjedištem u Strazburu.

7. PRAVOSUĐE I UNUTRAŠNJI POSLOVI

Prijedlog za stvaranje evropskog pravosudnog prostora radi uspostavljanja pravosudne saradnje u krivičnim stvarima između članica Evropske unije (tada Evropske zajednice) podnijela je Francuska na samitu u Briselu, održan 5. i 6. decembra 1977. godine. Ukazano je da ugovor o osnivanju tri evropske zajednice predstavljaju osnov za stvaranje ekonomskog i trgovinskog prostora, a evropsku konstrukciju je potrebno obogatiti novim sadržajem, kao što je „evropski pravosudni prostor“. Njegova realizacija bi se ostvarivala u pet etapa: utvrđivanje jedinstvene konvencije o ekstradiciji, utvrđivanje procedure međunarodne pravne pomoći u krivičnim stvarima i fleksibilniji pristup zemalja članica, utvrđivanje procedure za prenos krivičnog postupka iz jedne zemlje u drugu, međunarodno priznanje presuda, utvrđivanje procedure za prebacivanje zatvaranja lica, odgovornih za krivična djela, iz jedne zemlje u drugu⁴⁹⁵.

Izgradnja evropskog pravosudnog prostora u krivičnim stvarima je intenzivirana u okviru Savjeta Evrope od 1985. godine, kada su obavljene pripreme za stupanje na snagu nekoliko konvencija iz krivične oblasti, kao što su: Evropska konvencija o premještanju osuđenih lica; Evropska konvencija o obeštećenju žrtava nasilja; Protokol broj 6 uz Evropsku konvenciju o pravima čovjeka koji se odnosi na aboliciju smrtne kazne; Konvencija koja se odnosi na pranje novca, pravaere, zaplijenu i konfiskovanje proizvoda dobijenih od kriminalne djelatnosti, Konvencija Europol. Važno je istaknuti da je u ovom precesu usvojena i Konvencija Europol, 26. jula 1995. godine koja ima zadatak da štiti unutrašnju bezbjednost i sigurnost država članica.

⁴⁹³ Član J 1 (4) Ugovora o Evropskoj uniji.

⁴⁹⁴ Član J 2 Ugovora o Evropskoj uniji.

⁴⁹⁵ Rajko Kasagić, *Pravo Evropske unije*, (Banja Luka 2005), 79. i 80.

Ipak, usvajanjem konvencija nije dovelo do uniformnog regulisanja krivične oblasti, jer svaka od tih konvencija predstavlja samo dio cjeline. Ipak su time stvoreni pravni okviri kojima se otvaraju putevi pripremi i usvajanju konvencije koja bi globalno obuhvatila saradnju u krivičnim stvarima i stvorila uslove za kodifikovanje instrumenata utvrđenih različitim konvencijama i preporukama Savjeta Evrope.

Prije potpisivanja Ugovora u Mastrihtu, u okviru Savjeta Evrope su utvrđeni, ili su bili u pripremi, pravni instrumenti Evropske pravosudne saradnje: zaštita prava čovjeka i osnovnih sloboda, ekstradicija, međunarodno priznanje presuda, borba protiv nasilja na putevima, prenošenje kaznenog postupka, međunarodne posljedice gubitka prava na vožnju vozila na motorni pogon, borba protiv terorizma, premještanje osuđenih lica, prekršaji koji se odnose na kulturno blago, i posljednja konvencija koja je usvojena iz ove oblasti, 1990. godine je Evropska konvencija o pranju novca, prevarama, zaplijeni i konfiskaciji dobara stečenih po osnovu kriminalne djelatnosti.

Dakle, pravni sistem Evropske unije je dobro postavljen kojim se obezbijeduje slobodan i srećan život građana. Pri tome treba dodati, da komunitarno pravo (pravo Evropske unije) dopušta državama članicama da u izuzetnim slučajevima odstupe od svojih obaveza koji proističu iz osnivačkih ugovora. One mogu da preduzmu unilateralne mjere kada su u pitanju vitalni interesi njene bezbjednosti, ili u slučaju događanja koji dovode u pitanje održavanje unutrašnjeg reda i mira, u slučaju ozbiljne međunarodne krize koja prijeti ratom ili u cilju izvršavanja obaveza preuzetih da bi se očuvao mir i međunarodna bezbjednost. U ovim slučajevima država može uskratiti informacije koje bi inače bila obavezna dati, preduzimati mjere u vezi sa proizvodnjom i trgovinom oružja, municijom i ratnim materijalom, te preduzimati druge mjere radi zaštite jedinstvenog (unutrašnjeg) tržišta.

ZAKLJUČAK

Priključenje Bosne i Hercegovine u Evropsku uniju je dug put koji iziskuje mnogo napora stručnih, naučnih i političkih kadrova. Prva i osnovna potreba je utvrditi proces demokratizacije kako bi se obezbijedili neposredni i javni izbori bez mogućnosti promijene i ispravki bilo kakve vrste. To bi se moglo obezbijediti uvođenjem elektora, ili elektronskim glasanjem i kontrolom. Obezbijediti stručni kadar za izradu programa kojima bi se apliciralo na fondove Evropske unije predviđeni za razvoj tržišne privrede i povećanje društvenog bruto proizvoda u Bosni i Hercegovini. Politička, ekonomska sigurnost i bezbjednost ima značajan uticaj na zainteresovanost stranih privrednih subjekata na ulaganje u privredu BiH. Uz to se zahtijeva efikasan rad administrativne službe na izdavanju odgovarajućih dokumenata stranom ulagaču. Obezbijediti efikasno funkcionisanje organa vlasti jačanjem institucija, onemogućiti vladavinu pojedinaca iznad tih institucija. Smanjenje opšte potrošnje i njeno vezanje za porast društvenog bruto proizvoda. Službe unutrašnjih poslova i bezbjednosti moraju imati takve uslove rada kojima bi se obezbjeđivala prirodna prava građana na slobodu, sretan život i imovinu stečena pravnim osnovom, jednakost prava građana. To je moguće ostvariti neposrednom primjenom odredaba Evropske konvencije o pranju novca, prevarama, zaplijeni i konfiskaciji dobara stečenih po osnovu kriminalne djelatnosti, usvojena u Strazburu 8. novembra, 1990. godine. Efikasno, samostalno i nepristrasno sudstvo, uz saradnju sa službom unutrašnjih poslova i bezbjednosti, je temelj vladavine prava u svakoj državi. Ulaskom u Evropsku uniju članice zadržavaju svoje osobitosti koje su karakteristične za njezin narod kao što su: kulturne i istorijske vrijednosti, moralne norme kao autonomne za određenu društvenu zajednicu.

Ostvanje prethodnih uslova podrazumijeva i ukidanje Kancelarije OHR, odnosno potpunog ukidanja pozicije Visokog predstavnika i preuzimanje savjetodavne uloge Evropske unije u Bosni i Hercegovini u prevazilaženju smetnji efikasnom funkcionisanju države Bosne i Hercegovine. Dakle, Bosna i Hercegovina posvetiti pažnju na sadašnjost, proučavati komunitarno pravo Evropske unije, utvrditi smetnje pridruživanju Evropskoj uniji radi njihovog uklanjanja. Da li će to biti bosanskohercegovačka Bijela knjiga ili mjere za stabilizaciju i pridruživanje, od manjeg je značaja nazi te knjige, ali je boitan nje sadržaj. Komunitarno pravo je fleksibilno i podložno promjenama. Sud pravde Evropske unije ima značajnu ulogu na utvrđivanju pravnih načela u skladu sa ciljevima osnivačkih ugovora. Njihova odluka je imperativne prirode. Ukoliko je pravni akt države članice suprotan osnivačkim ugovorima Sud pravde konstatuje njegovu ništavnost čime automatski prestaje njegova primjena. Ono što je ništavno ne može biti primjenjeno.

LITERATURA

- [1] Ćirić, A., Cvetković, P. (2001), Međunarodno trgovinsko pravo, Niš
- [2] Leonard, D. (2004), Vodič kroz Evropsku uniju, Beograd
- [3] Leipold, H. (1988), Wirtschafts und gesellschaftssystem in Vergleich, Stuttgart
- [4] Džombić, I. (2008), Ekonomska diplomatija Bosne i Hercegovine, Banja Luka
- [5] Kako iskoristiti evropske fondove?, Business 130, 2012.
- [6] Misita, N. (2007), Osnovi prava Evropske unije, Sarajevo
- [7] Fonten, P. (2006), Evropa u 12 lekcija, Brisel
- [8] Kasagić, R. (2005), Pravo Evropske unije, Banja Luka
- [9] Kasagić, R., Salkić, A. (2015), Osnovi prava i poslovno pravo, Travnik
- [10] Thiessen, U. (1994), Aspects of Transition to Market Economies upon Tyne
- [11] Vukmirica, V. (2005), Ekonomska i monetarna integracija Evrope, Banja Luka
- [12] Eucken, W. (1967), Grundsatz der Wirtschaftspolitik, Tübingen
- [13] Jedinstveni evropski akt.
- [14] Ugovor u Maastrichtu.